

Ігнатюк Ю.П.

*студентка 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СУДОВЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО ЯК ПОЧАТОК УКРАЇНСЬКОЇ АДВОКАТУРИ

історія української адвокатури, зокрема адвокатури за часів київської русі, має розглядатися в контексті розвитку світової адвокатури.

так, в європейських країнах у середні віки (V – XV ст.) принципи організації адвокатури зазнають певних змін, зокрема щодо допуску до адвокатури. у Франції для цього необхідно було мати юридичну освіту, виголосити присягу та бути внесеним до списків адвокатів. досвід практичної діяльності не був обов'язковим. у середньовічній Німеччині адвокатура була абсолютно вільною професією, будь-яка особа могла отримати право на заняття адвокатською діяльністю на невизначений строк. класичний порядок допуску до адвокатури сформувався у цей період в англії. тут особи, які виявили бажання присвятити себе адвокатській діяльності, мали пройти восьмирічний курс навчання в судовій колегії, і через три роки отримували звання «внутрішніх адвокатів», які не мали права виступати в судах. Ще через п'ять років навчання внутрішні адвокати перетворювалися на «зовнішніх» і отримували право практикувати.

Щодо внутрішньої організації адвокатури у середньовіччі одностайності серед різних країн не було. у Німеччині, наприклад, такої організації фактично не існувало. адвокати були абсолютно самостійними і незалежними від своїх колег за професією, тобто вони не утворювали особливого стану. у Франції вже спостерігається зародження станової організації. тут у XIV ст. у складі релігійного «братства св. миколи» (патрон юристів) утворилася община адвокатів і повірених, на чолі якої стояли депутати, що обиралися її членами. в англії в XIII ст. виникають перші чотири «судові колегії», в які й сьогодні об'єднуються практикуючі юристи – судді та адвокати.

Гонорарна практика у цей період стає на шлях, накреслений юстиніановим законодавством. так, у Франції починає застосо-

уватися такса, що встановлювала максимум винагороди, яку міг визначити і отримувати адвокат, обумовлювати її розмір до початку процесу. коли ж такої умови не було, або якщо клієнт вимагав зменшення гонорару, то його розмір визначався парламентом. адвокат міг також звернутися з позовом до суду у випадку ухилення клієнта від сплати винагороди. у Німеччині існувала такса юридичних послуг, за порушення якої адвокат позбавлявся права практикувати, і разом з клієнтом, який переплатив, піддавався штрафу, а іноді навіть тілесному покаранню.

Професійна діяльність адвокатів в описувані часи здійснювалася у таких формах: надання юридичних порад, захист у суді, складання судових паперів.

Значних змін зазнала у середні віки діяльність адвокатів у кримінальному процесі. у цей період публічний і загальний процеси почали перетворюватися у таємний та інквізиційний, чим обмежувалася участь адвокатів у кримінальному процесі. Наприклад, у Франції в 1539 р. указом короля Франциска і участь адвоката у процесі дозволялася лише за спеціальним дозволом суду.

Загалом для адвокатури середньовіччя характерними були такі ознаки, як: відсутність чіткої станової організації; відокремлення правозаступництва від судового представництва; відносна свобода професії; тісне спілкування з судом; дисциплінарна залежність від суддів; римська система визначення гонорару.

становлення адвокатури в Україні пов'язано з часом, коли вона являлась невизначена юридично особливим правовим інститутом при реформі 1864 р. однак до того часу в країнах, що були на території теперішньої України, використовувався двійник адвокатури - судове представництво. в час київської русі (іХ-Хііі ст.) місце захисника у суді виконував родич та добрий знайомий сторони, та інші люди, що при деяких умовах брали на себе зобов'язання допомагати стороні відстояти свої права. в час появи писаного кодифікованого законодавства і панування звичаєвого права з усією перевагою останнього у судах робота захисників мала більше вигляд товариської допомоги, підтримки, а не професійної діяльності.

у київській русі інститут захисту прав і свобод людини формувався в специфічних умовах. деякі дослідники історії адвокатури вважають, що за часів київської русі (іХ-Хііі ст.) ще не було організаційного оформлення та законодавчого закріплення адво-

катури як правового інституту. інститут захисту та писемне право розвиваються в київській русі в особливих історичних умовах общинного співжиття, тобто захист, обвинувачення, покарання ставали функціями общини. суд як соціальний інститут з'явився пізніше. За такого підходу судове представництво ще не конститується, оскільки функції представників визначаються звичаєвим правом. роль захисників, наприклад, виконували рідні та приятелі сторін, «послухи» та «видоки».

сутяжні справи вирішувалися громадою загалом, тому, власне, всі ставали свідками безпосередньої події (свідки в сучасному значенні слова, очевидці), їх називали «видоками», чи свідками порядного життя обвинуваченого (більше складна категорія) – «послухи» – це особи, які чули про те, що трапилося, від кого-небудь, що мають відомості із других рук. іноді під послухами розуміли й свідків доброї слави сторін. вони повинні були показати, що відповідач або позивач – добропорядні люди, що заслуговують на довіру. водночас, поступово формуються процесуальні вимоги, тобто закладаються основи сучасного права. Наприклад, йдеться про те, хто може бути свідком, про їх обов'язкову кількість. По деяких цивільних і кримінальних справах було потрібно певне число свідків (наприклад, два видоки при образі дією). інакше кажучи, у використанні показань свідків наявний елемент формалізму. руська Правда передбачала й такий вид доказів, як свідчення послухів, котрі, на думку більшості дослідників, були свідками доброї слави сторони, яка брала участь в судовому процесі. так, звинувачуваний у вбивстві міг відвести від себе підозру шляхом виставлення семи послухів. Послухами могли бути тільки вільні люди й лише в окремих випадках – боярські тіуни або закупи. Холопи і закупи та деякі інші категорії членів громад могли бути свідками подій і виступати в суді, однак не мали права виступати свідками порядного життя, тобто не могли бути захисниками.

Процесуальна змагальність мала відкритий характер, тобто таємниці захисту не існувало. якщо якісь факти приховувалися, то такі дії вважалися умисними, а сама таємниця розглядалась як нерозкритість чи неможливість виявити обставини справи, а отже, вона ще не формується як правова необхідність.